

Duško Marović:

PRETEČE MODERNOGA SPORTA U DALMACIJI

Antičke kulture ostavile su nam u razdoblju svog cvata na našem tlu vrijedne spomenike o nastanku tjelesne kulture u Dalmaciji. Ti spomenici, pored svojih znanstvenih i umjetničkih vrednota, vidljiv su dokaz opstanka i razvitka tjelesnog odgoja u Dalmaciji. U njima nalazimo izvor i trajan doprinos za proučavanje povijesti naše tjelesne kulture.

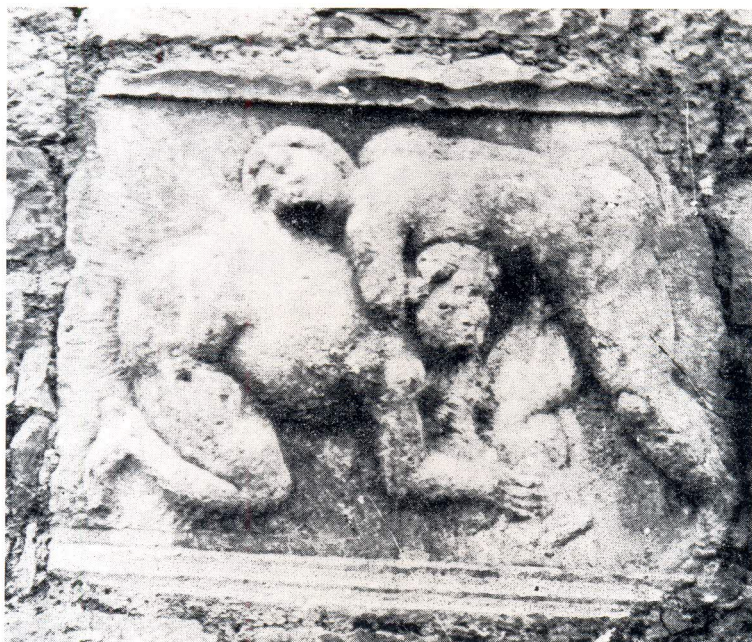
Sačuvani spomenici nerazdvojno nas u prvom redu vezuju za grad Salonu. Najprije ilirsko i grčko naselje a kasnije rimska kolonija, grad Salona je u to doba bio jedan od najvećih gradova rimskoga carstva s otprilike 60—70.000 stanovnika. Obilovao je lijepim i velebnim građevinama i spomenicima; od kojih ćemo navesti one značajne za povijest sporta u Dalmaciji.

Posebno mjesto zauzima amfiteatar u staroj Saloni. Njegovo gledalište, podijeljeno u tri odjela, moglo je primiti preko 15.000 posjetilaca. Široki horizontalni hodnik (praecinctio) odvajao je donji dio gledališta sa 14 redova sjedala (maenianum primum) od gornjega dijela sa 16 redova (maenium secundum). Iznad toga bio je trijem na stupovima (porticus) za one koji su pratili igre stojeći. Posjetioци su ulazili u amfiteatar kroz nekoliko vrata čime se uklanjala tiska i nered. Ipak su tri ulaza s južne strane vodila posjetioce kroz čitav sistem dobro razmještenih hodnika i unutrašnjih stubišta, kroz brojne prolaze (vomitoria) u gledalište. Tamo bi ih dočekivali čuvari zvani »designatores« ili »cunearii« i oduzimali im ulaznice. Na ulaznicama je bio označen odjel i red sjedala (tesserae).

U maloj osi gledališta, u sredini južne strane, bila je počasna loža za carskog namjesnika i predstavnika rimske države (podium praefecti), dok se nasuprot njoj nalazila počasna loža za gradsku upravu Salone (podium magistratus).

Prizemlje amfiteatra imalo je na vanjskoj strani 68 arkada, a služile su za pohranu različitih materijala. U danima igara smještali su se tu dućani, javni pisari itd.

Amfiteatar se tijekom vremena popravljao, dotjerivao i uljepšavao. Njegovo propadanje započinje 536. u ratu između Bizantinaca i Gota, nastavlja se upadom Avara 615. i dovršava rušenjem u turskom naletu 1647. Marljivim radom arheologa Carrare, Bulića, Dygvea i Karamana iskopani su njegovi ostaci i rasvijetljena njegova gradnja.

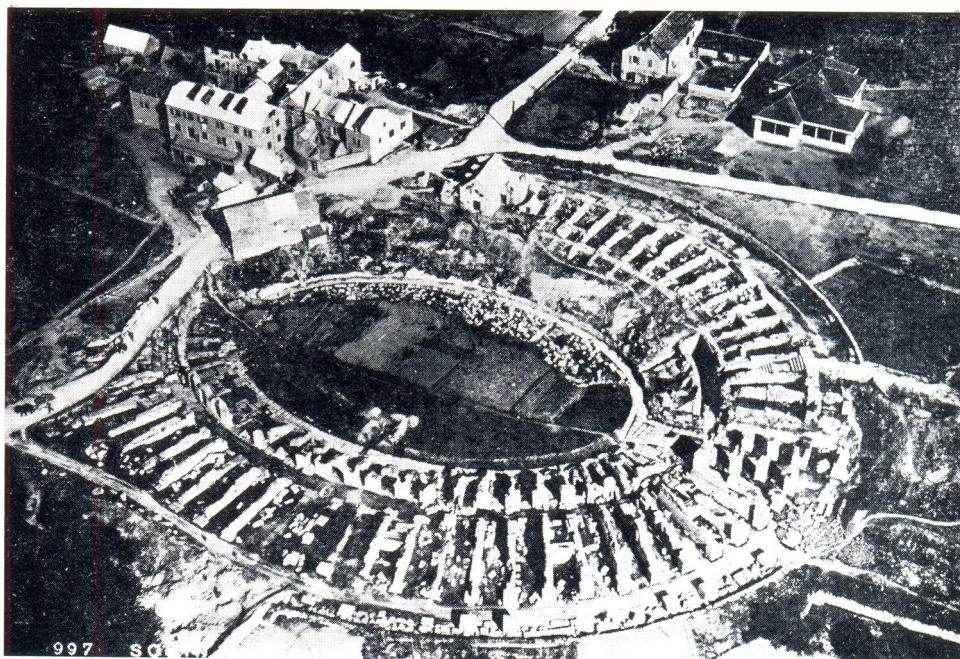

Reljef rvača

Amfiteatar je uglavnom bio poprište surovih i nehumanih borba gladijatora protiv divljih zvijeri. No, po nađenom reljefu u samom amfiteatru, koji prikazuje dva gola rvača u borbi prsa o prsa, znamo da su se u amfiteatru odvijale i plemenitije igre. Ovaj izvanredan spomenik (pohranjen kod obitelji Parać u Solinu) predočuje klasičan način rvanja, koji je u to doba bio vrlo star, a poznat je s reljefa priče o Tezeju, starogrčkom narodnom junaku. Reljef nas upućuje na atletska natjecanja održavana vjerojatno u to doba u palestrama i amfiteatru stare Salone.

Još je jedan rijedak spomenik pohranjen u Arheološkom muzeju grada Splita: nadgrobna ploča iz doba Trajana i Hadrijana, nađena također u Solinu 1892. godine. Epitaf je jednostavan. Kaže se da je Marko Pomponije, trgovac drvom, za života podigao ovaj nadgrobni spomenik sebi i dragoj kćeri Pomponiji Semini i vrlom Pomponiju Sekundinu koji je dizao utege od 40, 50, 100 libara (rimska mjera za težinu). Za ovaj znamenit spomenik svjetskog glasa najlaskavije se izrazio prof. G. Gatti iz Rima. On drži da je Pomponije Sekundino bio vrstan atlet jer je u isti čas obim rukama dizao uteg do 100 libara, odnosno savršeno okrugle i glatke lopte do težine od 50 libara, od kojih se jedna od njih čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Dizanje utega kao vrstu »igre snage« raširenu u našem narodu, precizno i detaljno opisuje i sv. Jerolim (340—420), crkveni pisac, autor čuvenog prijevoda Biblije na latinski. U jednom pasusu knjige Zaharija (XII, 3) kaže na latinskom da se u njegovo doba »vetus consuetude servatur, ut in vinculis, oppidis et castelli rotundi ponantur lapides

Solin — amfiteatar

gravissimi ponderis, ad quos iuvenes exercere se solent, et eos pro varietate virium sublevare, cili usque ad genua, olii usque ad umbilicum, olii ad humerus et caput, nonnulli supra verticem, rectis iunctisque manibus, magnitudine mvirium demonstrantes pondus extellunt», što u prijevodu glasi: »Čuva stari običaj da se u selima, gradovima i utvrdama služe okruglim kamenjem goleme težine, kojim običavaju vježbati mladići dizati ga prema različitoj snazi. Neki do koljena, neki do pupka, neki do ramena i glave a neki iznad tjemena ispuženim rukama dižu teret pokazujući veličinu snage«.

Najznatniji spomenik antičke kulture na našim otocima je reljef grčkog mitskog heroja — atleta Herakla, uklesan u živu stijenu prastarog kamenoloma Rasohe nedaleko mjesta Splitske na otoku Braču. Reljef je izrađen krajem III stoljeća n. e. u doba kad se iz bračkih kamenoloma oko mjesta Škripa i Splitske odvezio kamen za gradnju carske palače u Splitu. Reljef ovog moćnog junaka nije samo kulturno-historijska i turistička atrakcija prvog reda već je poseban i kao dokumenat za proučavanje povijesti tjelesne kulture u Dalmaciji.

Vrijedna je spomena i predivna glava Heraklova kipa čuvana u lapidariju sinjskih franjevac, a nađena 1860. u Čitluku kod Sinja na jugozapadu foruma kolonije Claudie Aequum. Kip je izrađen početkom I. stoljeća n. e. odmah nakon što je osnovana kolonija Aequuma.

Istaknuti je i teseru (ulaznicu) od slonove kosti, okruglog oblika, promjera 3 cm nađenu 1896. u predjelu Gradina na otoku Visu, na

mjestu starodrevne kolonije ISSA. Tesera s jedne strane predstavlja, u izbočini, golobrado lice s dosta visokim vratom, a s druge Polideuka (Zeusova sina) uz dodatak dvaju istovjetnih brojeva: XV latinski, ispod IE grčki. Učenjaci su većinom skloni sudu da su ova i njoj slične tesere bile određene uslugama kao ulaznice za priredbe bilo kazališne ili sportske.

Znamenit je kameni reljef iz drugog desetljeća prvog stoljeća naše ere (otkriće Josipa Britvića), koji prikazuje mladića Gaja Laberija u sportskoj odjeći onoga doba, s kožnatim naramenicama, kako desnom rukom drži loptu, sastavljenu od niza šesterokuta, vrlo sličnu današnjoj nogometnoj lopti. Kameni reljef s nadgrobnog spomenika iskopan je iz zemlje prošlog stoljeća u selu Gardunu kod Trilja i već više od stotinu godina krase fasadu obiteljske kuće Romana Perkovića u Sinju, u Ulici oslobođenja 10.

Prema nalazu arheologa amatera Josipa Britvića iz Kaštel-Sućurca, prvi se nogomet u svijetu počeo igrati kod nas — u Cetinskoj krajini. Britvićevo otkriće objavila je i Međunarodna nogometna federacija (FIFA) u svom službenom biltenu »Fifa News«.

Stari su Rimljani i Grci pripisivali kupanju veliko značenje, pa su u svakoj njihovoj boljoj kući bile izgrađene kupke, a u većim mjestima i javna kupatila. Jedno takvo javno kupatilo sačuvalo se među rimskim ruševinama stare Salone kraj Splita. Prema izvršenoj rekonstrukciji kupatilo se nalazilo istočno od glavnog gradskog puta. Ulazna vrata su bila s južne strane i kroz njih se dospijevalo u Vestibul, gdje su se prodavale »tesserae« (ulaznice). Iz Vestibula se prelazilo u prostorije za kupanje u kojima je »capsarius« (čuvar) čuvao vrijednosne stvari kupaća.

Kupači su prije kupanja odlazili u palestru (otvoreni prostor ograđen trijemom) na tjelovježbu. Iz paleste se kroz »porticus« prelazilo u veliko predvorje s bazenom. No, pred bazenom vodila su jedna vrata u veliku dvoranu svlačionicu (apodyteria). Tu je bio i »tepidarium«, umjereno ugrijan prostor, s klupama na kojima su kupališni robovi (unctores) obavljali različite operacije tjelesne njege kupaća: mazanje uljem, masiranje, trljanje itd. Zatim je dolazila prostorija »caldarium« (parna kupelj) gdje su se zapravo kupali.

Parni odjel ovog zdanja prikazuje u tehničkom pogledu najzanimljiviji dio topličkih uređaja naprave. Pretpostavlja se da se voda grijala na isti način kao u Stabijanskim toplicama u Pompejima.

Prema planovima rekonstrukcije toplica u Saloni dala je Uprava historijskog odjela Međunarodne izložbe u Drezdenu 1911. godine izraditi veći gipsani model terma za svrhe svoje izložbe.

Preostaju brojni primjerci umjetničke baštine i povijesnog blaga još skriveni oku znanosti.

Dokumentacija: »Recherches à Salone«, (Tome II), publiè aux Frais de la Fondation Rask Orsted, Copenhagen 1933. — »Novo Doba«, Split 31. II 1934. »Amfiteatar u staroj Saloni« dr Ljubo Karaman. — »Bullettino di Archeologia e storia Dalmata« Anno XV, Split, 1892, str. 65. — »Kulturni spomenici otoka Braća«, Dasen Vrsalović, Zagreb 1960, str. 80. — »Bullettino di Archeologia e storia Dalmata« VIII 1886, str. 7. — »AEM« IX str. 55/6. — »Der schöne Mench im Altertume«, str. 86. — »Bullettino di Archeologia e storia Dalmata«, 1897, str. 11. — »Forschungen in Salona«, dr. W. Gerber. — »Večernji list«, Zagreb 22. VI 1974.